

Pintyfélék vonulása és telelése a Kárpát-medencében*

Halmos Gergő és Csörgő Tibor

Halmos, G. and Csörgő, T. 2000. Migration and wintering of finches (Fringillidae) in the Carpathian Basin on the basis of foreign recoveries. – Ornis Hung. 10: 149-151.

The study is based on the foreign related recoveries (more than 100 km from the site of ringing) of the databank of the BirdLife Hungary until the end of 1997. Only finch species with more than 10 foreign recoveries were included in the study. These were: Chaffinch (*Fringilla coelebs*), Brambling (*F. montifringilla*), Greenfinch (*Carduelis chloris*), Goldfinch (*C. carduelis*), Siskin (*C. spinus*), Linnet (*Acanthis cannabina*), Bullfinch (*Pyrrhula pyrrhula*) and Hawfinch (*Coccothraustes coccothraustes*). All of these species are partial migrants with irruptive tendencies. The role and importance of the Carpathian Basin for the European finches is very different between species. The lack of recoveries and the well known migration route of the north-eastern population of the Chaffinch indicates that this species is not migrating through Hungary in considerable numbers. The Greenfinch and Goldfinch populations breeding north of Hungary partly winter near their breeding areas, partly migrate through Hungary to winter in southern areas. The recoveries of the Brambling and Siskin, which are the most irruptive species connect the birds ringed or recaptured in Hungary to those that winter in W Europe. The other species use different, more easterly wintering areas. The Hungarian related Chaffinch, Linnet and Hawfinch populations spend the winter on the Apennine Peninsula, the Greenfinch and Goldfinch on the Balkan Peninsula. The three large Mediterranean peninsulas served as refugees for the finch populations in the glacial period, and retain their role as wintering sites even today. The populations of different finch species that survived on the different peninsulas have expanded to north and occupied different breeding areas in Europe, but still migrate back to their glacial refuge areas for wintering.

Vizsgálatainkat a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Gyűrűző és Vonuláskutató Szakosztály Adatbankjának külföldi vonatkozású, 100 km-nél hosszabb távú visszafogásai alapján végeztük. Az 1997 végéig összegyűjtött összesen 603 visszafogási adatot térképen ábrázolva elemeztük. A vizsgált 8 gyakori faj (erdei pinty *Fringilla coelebs*, fenyőpinty *F. montifringilla*, zöldike *Carduelis chloris*, tengelic *C. carduelis*, csíz *C. spinus*, kenderike *Acanthis cannabina*, süvöltő *Pyrrhula pyrrhula*, meggyvágó *Coccothraustes coccothraustes*) parciálisan vonuló, különböző mértékű inváziós hajlammal. Vonulásukat erősen befolyásolja az időjárás és a táplálék elérhetőség évenkénti változékonysága. A parciálisan vonuló fajokra általában nem jellemző a vonulási út és telelőterület hűség, ezért a megkerülések nagy egyedi és évenkénti változatosságot mutatnak. A nyolc faj átvonuló egyedei különböző helyről származnak, és telelő területük is különböző. A Kárpát-medencének megfelelő szélességen nagyrészt magas hegyek terülnek el, ezért az észak felől a Mediterráneum felé tartó magévó madaraknak fontos átvonulási területe. Innen fajonként különböző irányba, az Appenin- vagy a Balkán-félsziget felé haladnak tovább, míg az inváziós fajok Európa nagy területén szétszóródnak.

Az erdei pinty déli populációi állandó madarak. Észak és kelet felé haladva a különböző populációk vonulási hajlama nő. A vonulás iránya nyugatitól a déliig változik. Az észak- és nyugat-európai populációk standard vonulási iránya dél-kelet. A skandináviai madarak Dániától,

* A cikk részletesen az Ornis Hungarica 8-9-es (1999) számában jelent meg. The detailed paper was published in English in the vol. 8-9 (1999) of Ornis Hungarica.

Németországon át a Brit-szigetekig teletnek. Legdélebbi téli előfordulásuk az Ibériai félszigeten van. Az oroszországi madarak a Balti partok mentén teletnek. Az északi madarak magyarországi kis száma feltehetően ebből következik. A németországi, svájci fészkelők a Nyugat-Mediterráneumba vonulnak, a K-európaiak pedig Észak-Olaszországba. A teletlő területek kis földrajzi egységen belül is elkülönülhetnek. A Cseh medence madarai Dél-Franciaországban, a szlovákiaiak Észak-Olaszországban töltik a telet. Ez utóbbi a magyarországi populáció jellemző helye is, tehát a hazánkban költő madarak a szlovákiaiakkal közös teletlőterületet használhatnak, de vonulási útvonaluk feltehetően különbözik. A madarak Szlovákia területéről az Alpokon és a Pó-síkságon keresztül, míg hazánkból az Adria északi részét keresztezve érik el teletlőterületeiket.

A fenyőpinty Európának csak a legészakibb területein költ. Minden populációja vonuló, teletlőterületük a Brit-szigetektől a Kaukázus térségéig. Teletlési stratégiájuk többféle lehet. Egy részük annyira északra telet, amennyire az adott időjárás megengedi. Más részük földrajzi egységként elkülöníthető teletlőhelyre vonuló, pl. Franciaország nyugati részén főleg norvégiai, középső részén a svédországi, keleti részén a finnországi és Oroszország nyugati részéről származó madarak teletnek. Az utóbbi helyről egy másik vonulási út is indul. Az ezen vonuló Olaszország északi részén teletnek. A két csoport között nincs éles határ. Egy harmadik stratégiát követőknek nincs kitüntetett vonulási irányuk, ugyanaz a madár is évente változtathatja teletlőhelyét, egyik évben a Brit-szigeteken, a másikban, a Kaukázusban teletnek. Inváziós hajlama a vizsgált fajok közül a legnagyobb, közvetlen összefüggése van a téli táplálékkal, elsősorban a bükkmakkal. A parciális vonulás felé mutat, hogy a hímek északabbra teletnek, mint a tojók. A tavaszi út különbözik az ősztől. A néhány magyar vonatkozású visszafogás jellemzően az Észak-Európából Észak-Olaszországba vonulók közé tartozik. A Nyugat Európában és a Kaukázusban megkerült madarak a fajra jellemző teletlőterület váltás jelenségére utalnak.

A zöldike többnyire parciális vonuló, a legészakibb, skandináv madarak között is vannak helyben maradó példányok, de csak a legdélebbi fészkelők rezidensek. A vonulási front nagyon széles, mindhárom nagy mediterrán félszigeten teletnek. A nyugati populációk DNY-i irányba, az Ibériai félszigetre vonulnak. Európa középső részéről, Németországból, Svájcból nagy területre szóródnak szét, az Ibériai félszigettől Észak-Olaszországig, de többségükben az Appennin-félszigeten teletnek. Az észak-keleti madarak nyugati irányba, a balti területekre vonulnak, a délebbi területekről pedig a Balkánra. A hazai madarak többsége is itt került újra kézbe, de Appennin-félszigeti visszafogások is vannak. Nagyobb adatbázis esetén eldönthető lenne, hogy van-e különbség a hazai fészkelők és az átvonulók között a két területet használók között.

A tengelic parciális vonuló. Az európai állomány a Mediterráneum különböző részein telet. A Brit-szigetektől, Franciaországból és Németországból származók az Ibériai félszigetre vonulnak. A nyugat-európai madarak egy kis része a Gibraltári-szoroson keresztül afrikai teletlőterületekre vonul. A Nyugat-európai állomány határa kb. a 10. hosszúsági foknál van. A keletebbiek szélesebb sávban D-DK-i irányba indulnak teletlőhelyre, ahol jelentős számban teletnek a dalmát tengerpartoktól a déli szigetekig. Ez a magyarországi madarak tipikus teletlőterülete is. Az Appennin-félsziget nem tartozik a preferált teletlőhelyek közé. A lombardiai mádfogó kertekben más magevő fajoktól eltérően csak keveset fognak.

A kenderike is parciális vonuló. A madarak Európa nyugati területeiről az Ibériai félszigetre, a legdélebbi fészkelők Észak-Afrika felé vonulnak. A megkerülések azt mutatják, hogy Finnországtól Lengyel-, és Magyarországon keresztül húzódo középső sávból származók az Appennin-félszigeten és Máltán, a keletebbi területek fészkelői a Balkánon ill. Kis-Ázsiában teletnek.

A csíz északi populációi vonulók a déliek rezidensek. Teletlési stratégiájuk többféle. Vannak egész télen kóborlók, mások területűiek. Egyes egyedek az egymást követő teleteket is különböző, nagy távolságra levő helyeken töltik, mások visszatérnek az előző évi területekre. Európai vonulási útvonalak alig különböznek el, bár a norvégiai madarak általában nyugatabbra teletnek, mint a finnországiak. A Balti térségen keresztül vonuló madarak nagy része Dél-Finnországból érkezik és a nyugat-európai teletlőterületek mellett: Franciaország, Ibériai-félsziget, nagy számban töltik a telet Észak-Olaszországban. A magyar visszafogások nagy része ezen az útvonalon helyezkedik el. Sok hazai, általában több éves visszafogás a Skandináv populáció D-Ny-i irányú vonulási útvonalával (Németország, Belgium, Svájc, Franciaország) mutat kapcsolatot, de ezek jellemző Ibériai-félszigeti és a Brit-szigeteki teletlőterületeiről nincs hazai vonatkozású visszafogás (1 Mallorcai visszafogás kivételével).

A sűvöltő populációi általában parciális vonulók, de egyes területeken állandók. A legészakibb költő állományban is vannak rezidens egyedek. A vonulók is csak kis távolságra repülnek, a teletlési területek a faj elterjedő

si területén belül vannak. A skandináviai madarak legfeljebb Belgium-Svájc-Románia szélességéig jutnak el DDNy-DDK irányultsággal, de a Mediterráneumot már nem érik el. A Dél-Németországon keresztül vonuló madarak tipikusan D-Ny-i irányban vonulnak Dél-Franciaországba. Az Európa keletbeli területein költő madarak vonulási iránya D-Ny-i. Ezek közül került meg néhány Magyarországon is. A megkérülések egy Skandináviából a Balti államokon és Lengyelországon, majd Magyarországon keresztül vezető vonulási útvonalat mutatnak, amelynek végcélja a dalmát tengerpart és Észak-Olaszország.

A meggyvágó Európa nyugati részén jobbra állandó, csak kisebb részük, és az is csak kis távolságra vonul. Az Észak- és Közép-Európai populációk parciális vonulók, a jellemző vonulási irányuk D-DNy. A Közép-Európai madarak közül néhány Észak-Afrikáig is eljut, de a legfontosabb telelőterületek az Ibériai-félszigeten, Dél-Franciaországban és Észak-Olaszországban vannak. Magyarországról elsősorban Észak-Olaszországba vonulnak, míg északról lengyelországi madarak érkeznek hozzánk. Az európai madarak telelésének súlypontja a Mediterráneum nyugati medencéjében van. A keletbeli populációk telelőterületei Ukrajnában, a Krim-félszigeten és a Kaukázusban.

A Kárpát medence szerepe és jelentősége az európai pintyfélék számára nagyon különböző. A visszafogások hiánya és az ÉK-i populációk ismert jellemző vonulási irányából következően az erdei pinta északabbi fészkelő állománya nem vonul át jelentős számban a területen. A tőlünk északra, nagyjából Lengyelország területén költő zöldikék és tengelicék részben itt telelnek, részben átvonulnak délebbi területekre. A többi fajhoz tartozók Skandináviából és Európa ÉK-i területeiről is átvonulnak Magyarországon.

A leginváziósabb hajlamú fenyőpinta és csiz hazai vonatkozású visszafogásai a Ny-Európában telelőkhöz kapcsolják az itt átvonulókat is, de a többi faj eltérő, keletbeli telelő területeket használ. Míg azok általában az Ibériai félszigeten vagy legalábbis a Mediterráneum nyugati medencéjében telelnek, a magyar vonatkozású madarak közül az erdei pinta, a kenderike és a meggyvágó az Appennin-félszigeten, a zöldike és a tengelic a Balkán félszigeten telel.

A jégkorszakban a három nagy mediterrán félsziget az északról délre szoruló pintyfélék refugiumaként is szolgálhatott. A mai kép szerint szerepük a vizsgált fajok esetében nem különböztethető lényegesen, mivel ma mindhárom terület telelőhelyként szolgál. A különbségek populációs szintűek, ami azt jelenti, hogy a felmelegedéssel észak felé terjedő fajok a félszigetektől kiindulva Európa különböző területeit foglalták el.

H. G. és Cs. T.: ELTE Állatszervezettani Tanszék, 1088 Budapest, Puskin u. 3.